

KO'RISHDA NUQSONI BOR BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDAGI HIS-TUYG'U VA RANG AJRATISH INSTINKTLARINI RIVOJLANTIRISH

Yunusova Feruza Fazliddinovna

Toshkent shaharidagi 77- "Nurli maskan"

ixtisoslashtirilgan maxsus maktab internat o'qituvchisi

Annotatsiya: *Bu maqola his-tuyg'ular va rang ajratish instinktlarini rivojlantirishning boshlang'ich sinf o'quvchilaridagi ahamiyatini o'rgatadi. Ushbu jarayon o'quvchilarni shaxsiy, ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlaydi. O'quvchilar his-tuyg'u va ranglarni tanlash va ajratish bo'yicha instinktlarini rivojlantirish yordamida o'z o'zini ifoda qilish, fikrlash va ijodiylikni oshirish imkonini topishadi. O'qituvchilar va o'quvchilar hamkorligi orqali, bu jarayon o'quvchilarni dunyo bilan yaqinlashish, o'z fikrlarini ifoda qilish va ijodiylikni rivojlantirishga yordam beradi.*

Kalit so'zlar: *His-tuyg'ular, rang ajratish instinktlari, rivojlantirish, boshlang'ich sinf, o'quvchilar, shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy rivojlanish, ma'naviy rivojlanish, o'z-o'zini ifoda qilish, fikrlash, ijodiylik.*

Sinf o'quvchilarining o'zining his-tuyg'ularini va ranglarni ajratish instinktlarini rivojlantirish, ularning shaxsiy va o'z-o'zini tanish qobiliyatlarini rivojlantirishning muhim qismlari hisoblanadi. Bu jarayon, ularning dunyo bilan yaqinlashish, o'zaro muloqotni o'rganish va o'zining o'rniga keltirilgan yangiliklarni qabul qilish qobiliyatlarini oshirishda ahamiyatli rol o'ynaydi.

Ko'rishda nuqsoni bor boshlang'ich sinf o'quvchilarining his-tuyg'u va ranglarni ajratish instinktlarini rivojlantirish jarayonida o'z-o'zini tushunish, boshqalarga qarshi his-tuyg'u va xilma-xil ranglarni tan olish, tushunish va isbotlash kabi tushunchalar o'rganiladi. Bu, ularning kengayishga kirish, o'z-o'zini ifodalanish va jamoada qatnashishga tayyorlashlari uchun asosiy qo'llanma sifatida xizmat qiladi.

Ushbu jarayon, o'quvchilarning tasavvur qilish, muhokama qilish va fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Bu o'quvchilar o'z fikrlarini ifoda qilish, savollar so'radi va qarshi taraflarning fikrlarini eshitish orqali o'z fikr-mulohazalarini yuqori darajada rivojlantirishlari mumkin.

Ranglarni ajratish instinkti esa, ularning jahonni yanada yaxshi tushunishiga yordam beradi. Bu jarayon orqali, ular o'zaro aloqalarni kuchaytirish, tabiiy muhitni tushunish va uning o'ziga xosligini anglashadi. Bu da ularning tabiiy dunyo bilan yaqinlashish va undan xursand bo'lishlari uchun muhimdir.

Ko'rishda nuqsoni bor boshlang'ich sinf o'quvchilaridagi his-tuyg'u va rang ajratish instinktlarini rivojlantirish, ularning shaxsiy, ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlaydi. Ular tabiiy dunyo bilan yaqinlashish, o'zaro muloqot qurish va jamiyatga foydali a'zolarga

aylanishni o'rganish orqali o'zlarini fikrlarini mustahkamlashlari va o'z potentsiallarini rivojlantirishlari mumkin.

Bu jarayon o'quvchilarni yangi va qiziqarli o'rganish usullari bilan ta'minlaydi, masalan, o'yinlar, rangli materiallar, tabiiy ob'ektlar va boshqa vizual modellar orqali. Ular o'zlarini o'zgartirish va rivojlantirishni amaliy mashg'ulotlar yordamida tushunishlari mumkin, bu esa ularning o'zlashtirilgan bilim va tajribalari orqali o'rganishni qo'shadi.

Sinf o'quvchilaridagi his-tuyg'u va rang ajratish instinktlarini rivojlantirishning boshqa muhim aspekti, guruh ichida hamkorlik va jamoada ishlashni o'rganishdir. Ular o'zlarini boshqalar bilan ta'minlaydigan, fikrlash va amaliy ishlashni o'rganish orqali, jamiyatning tarkibiy qismi sifatida qanday muammolarni hal qilishni va yechishni o'rganishadi. Bu esa ularni ijtimoiy hayotga tayyorlash va uning talabalarga o'z fikrini qonunlash va ifoda qilish imkonini beradi.

Jamiyatimizning mustaqil rivojlanishi va yangi yuksalishlar qilish uchun, o'quvchilarimizni boshlang'ich sinfda ularning his-tuyg'u va rang ajratish instinktlarini rivojlantirishga yo'naltirish juda muhimdir. Bu, ularni o'z potentsiallarini o'rgatish, rivojlantirish va o'z-o'zini ifoda qilish imkonini beradi, shuningdek, ularni jamiyatimizning o'sish va rivojlanishiga samarali hissa qilishga yordam beradi.

Bu muhim vazifalarni bajarish uchun, o'qituvchilar va tarbiyachilar o'quvchilarni qo'lobiy va ma'naviy ravishda o'zlashtirishlari, ularning o'z fikrlarini ifoda qilish va fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishlari kerak. Ular o'quvchilarga o'z fikrlarini hamrohlik va ijodiyat asosida ifoda qilishni o'rganishga yo'naltirish, ularning o'z fikr-mulohazalarini hurmat qilish va qo'llab-quvvatlash muhimdir.

Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarining his-tuyg'u va rang ajratish instinktlarini rivojlantirish jarayonida, ijtimoiy tajriba va tabiiy dunyo bilan yaqinlashishga imkon berish uchun kurikulumdagi amaliy mashg'ulotlar va sahna tajriba bo'lishi kerak. Bu, ularning o'rganishni qiziqish va yaxshi ko'rganingizni amalga oshirish orqali o'zlarini o'zgartirish va rivojlantirishiga yordam beradi.

Umuman olganda, Ko'rishda nuqsoni bor boshlang'ich sinf o'quvchilarining his-tuyg'u va rang ajratish instinktlarini rivojlantirish, ularning shaxsiy, ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlaydi. Bu, ularni dunyo bilan yaqinlashish, o'z fikrlarini ifoda qilish va ijodiylikni rivojlantirishga yordam beradi. O'qituvchilar, ota-ona va o'quvchilar hamkorligi orqali, bu jarayonning samarali va oqibatdor bo'lishini ta'minlashadi, jamiyatimizni mustaqil rivojlanishi va yuksalishiga qo'shimcha qo'shiladi.

O'quvchilarni his-tuyg'ularini va rang ajratish instinktlarini rivojlantirish jarayonida, ularning shaxsiy mafkuralarini, qo'llaniladigan his-tuyg'ularni va ranglarni tushunish va boshqalarga izchillik bildirish qobiliyatlarini oshirish uchun qiziqarli va o'ynaq o'quv usullari ham qo'llanishga kiritish kerak. Bu, ularning o'rganishni qiziqish va ijodiylikni rivojlantirishga intilishiga yordam beradi.

O'quvchilarimizning his-tuyg'u va rang ajratish instinktlarini rivojlantirish jarayonida, ularga o'z fikrlarini ifoda qilish, fikrlash va yondashish qobiliyatlarini oshirish imkonini

beradigan muhokama va ijodiy mashg'ulotlar ham katta ahamiyatga ega. Ular bu tajribalarni o'zlashtirish orqali o'zlarini samarali o'rganish va rivojlantirish imkonini topishadi.

So'zlarimni qisqa qilib aytganimda, Ko'rishda nuqsoni bor boshlang'ich sinf o'quvchilarining his-tuyg'u va rang ajratish instinktlarini rivojlantirish, ularning shaxsiy, ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlaydi. Bu, ularni dunyo bilan yaqinlashish, o'z fikrlarini ifoda qilish va ijodiylikni rivojlantirishga yordam beradi. O'qituvchilar, o'quvchilar va ota-ona hamkorligi orqali, bu jarayonning muvaffaqiyatli va oqibatdor bo'lishini ta'minlashadi, jamiyatimizni rivojlantirishga o'rnatilgan yo'ldan boshqa yo'li yo'q.

O'quvchilarni his-tuyg'ularini va rang ajratish instinktlarini rivojlantirish jarayonida, ularga o'z o'zini ifoda qilish va boshqalarning fikrlarini eshitishga qiziqishni oshirish uchun amaliy mashg'ulotlar, o'yinlar va jamoatchilik faoliyatlari ham qo'shilishi kerak. Bu usullar o'quvchilarni qiziqishni, ilmiy va ijodiy ishlar qilishga bo'lgan qiziqishlarini oshirishga yordam beradi.

Boshqa muhim nuqtai nazarda tutishimiz kerak, shuningdek, o'quvchilarimizni o'zlarining fikrlariga hurmat qilish va ularga o'z fikr-mulohazalarini ifoda qilish imkonini berish kerak. Bu, ularning o'z fikrlarini mustahkamlash, o'z o'zini ifoda qilishni o'rganish va qarshi taraflarning fikrlarini qabul qilish orqali o'z fikr-mulohazalarini yaxshi shaklda ifoda qilishga imkon beradi.

Jamiyatimizning rivojlanishi va yuksalishi uchun, boshlang'ich sinf o'quvchilarining his-tuyg'u va rang ajratish instinktlarini rivojlantirishga tayyorgarlik berilishi muhimdir. Bu, ularni dunyo bilan yaqinlashish, o'z fikrlarini ifoda qilish va ijodiylikni rivojlantirishga yo'naltirish orqali, ularning mustaqil fikrlash, amaliyotga ishlov berish va jamiyatga samarali hissa qo'shish imkonini beradi.

O'quvchilarni his-tuyg'ularini va rang ajratish instinktlarini rivojlantirish jarayonida ularga o'z o'zini ifoda qilish, fikrlash, ijodiylikni oshirish va ijtimoiy qatnashishni o'rganishga yo'naltirish kerak. Bu, ularni o'z potentsiallarini rivojlantirish va jamiyatimizning yuksalishi uchun katta muhim ahamiyatga ega.

O'quvchilarni his-tuyg'ularini va rang ajratish instinktlarini rivojlantirishni tashkil etish uchun, o'qituvchilar va ota-ona tashkilotlari o'quvchilarni yaratgan muhitni o'zaro hamkorlikda rivojlantirishlari, ularning ilmiy va ijodiy qobiliyatlarini oshirishlari va o'z fikrlarini isbotlashlari kerak. Bu jarayon o'quvchilarning o'zlarini mustahkamlash, o'z fikrlarini o'zlarining o'rniga qo'yish va ijtimoiy jihatdan foydali a'zolarga aylanishga yordam beradi.

His-tuyg'ular va rang ajratish instinktlarini rivojlantirish jarayonida, o'quvchilarni o'z fikrlarini qo'llab-quvvatlash va o'z-o'zini ifoda qilishni o'rganishga yo'naltirish kerak. Ular o'zlarining fikrlarini boshqalarga izchillik bildirish, ijodiylik va intellektual rivojlanishning qulay usullarini topish orqali o'zlarini mustahkamlashlari mumkin.

O'qituvchilar va o'quvchilar hamkorligi bilan his-tuyg'ular va rang ajratish instinktlarini rivojlantirish jarayonini o'zlashtirish va o'stirish, jamiyatimizni yuksak saviyada

rivojlantirishning eng muhim vositalaridan biri bo'ladi. Bu, yangi o'quvchi pokiza va yetuk yoshlardagi o'quvchilarning shaxsiy va o'zlashtirilgan rivojlanishini ta'minlashda katta ahamiyatga ega.

His-tuyg'ular va rang ajratish instinktlarini rivojlantirish jarayonida o'quvchilarni ilmiy tadqiqotlar va ijodiy amaliyotlar orqali qo'llash, ularning o'zining shaxsiylik va ma'naviyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ular o'z o'zini ifoda qilish, fikrlash va fikrlarni almashish qobiliyatlarini oshirish orqali o'zlashtirilgan bilim va tajribalarni oshirishadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining his-tuyg'ularini va rang ajratish instinktlarini rivojlantirish jarayonida, o'qituvchilar o'quvchilarga amaliy mashg'ulotlar, tajriba olish va jamoatchilik faoliyatlari yordamida o'zlarining dunyoqarash va o'rganishni qiziqishini oshirishlari kerak. Bu, ularning shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi va o'zlashtirilgan bilimlarini qo'shish orqali ularni o'z fikr-mulohazalari va ijodiy fikrlari bilan ta'minlashga imkon beradi.

O'quvchilarni his-tuyg'ularini va rang ajratish instinktlarini rivojlantirishda jamiyatimizning o'quv va tarbiya tizimiga katta ahamiyat berilishi kerak. Bu, ularni o'zlarining shaxsiyliklarini o'zlashtirish va ijtimoiy jihatdan foydali a'zolarga aylandirishga yordam beradi, shuningdek, o'quvchilarning o'zlarini iste'mol qilish, o'z fikrlarini ifoda qilish va ijodiylikni rivojlantirish qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi.

His-tuyg'ular va rang ajratish instinktlarini rivojlantirish, o'quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlaydigan muhim jarayon sifatida e'tibor oladi. Bu jarayon, ularni dunyo bilan yaqinlashish, o'z fikrlarini ifoda qilish va ijodiylikni rivojlantirishga imkon beradi, shuningdek, jamiyatimizning mustaqil rivojlanishi va yuksalishi uchun muhim qadam bo'ladi.

Ma'lumki, nutq-odamlarning til vositasi bilan aloqa qilishining tarixan tarkib topgan shakli. Shaxsning hissiy bilish tajribasi shakllanishi murakkab tizimli ko'rish-eshitish ko'rishtaktik ko'rish-harakatli aloqalar asosiga quriladi, bular faoliyati oliy shakllarining keyingi rivojlanishi uchun fiziologik asos sanaladi. Ko'rish nuqsoni bo'lgan bolalarning atrof-muhitda kam harakat qilishi, siljishining chegaraganligi ham ular ruhiyatining rivojiga salbiy ta'sir etmasdan qolmaydi. L.S.Vigotskiy fikricha, ko'rish obrazlari, hissiy, keyinchalik esa nutqiy mantiqiy tajribasining ortib borishi bilan turli psixik funksiyalar qorishmasiga aylana boradi. Ular tashqi sharoitlar ta'sirida doimo o'zgarib turadi va qayta quriladi. Bu so'zlarning predmet ma'nolari va bolalar foydalanadigan leksik-grammatik kategoriyalarining shakllanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Defektologlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, bolada ilk yoshda ko'rish idrokining buzilishi uning sensor tajribani mustaqil tarzda to'plashida qiyinchiliklarini keltirib chiqaradi bu esa nutqning psixik bazasi shakllanishini kechiktiradi shu sababli ko'rish patologiyasi bo'lgan shaxslarda nutqning shakllanishini ko'radigan shaxslarnikidan murakkabroq sharoitda kechadi bolalarda nutq va ko'rishning buzilishi murakkab nuqson bo'lib, ularda nutqiy va o'zaro ta'siri kuzatiladi. Ko'rish nuqsonlarining mavjudligi xarakter qirralarining rivojlanishiga ham ta'sir qiladi na'tijada egotsentrizm, qiziquvchanligining yo'qligi va boshqalar. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan

bolalarning ko'pchiligida aloqalarining nutqiy tizimlari ko'rgazmali obrazlarga yetarlicha tayanchsiz shakllanadi, shu sababli so'zlarning muayyan ma'nolari qashshoqlashishi, zarur so'z zaxirasining yo'qligi, nutqning mazmun tomoni yetarlicha rivojlanmasligi kuzatiladi. Hozirgi kunda nutqni rivojlantirish muommosining dolzarbligi mazkur psixik jarayon inson faoliyati istalgan shaklining ajralmas tarkibiy qismi ekani bilan belgilandi. Keyingi vaqtda psixologik-pedagogik adabiyotlarda nutqniy bilimlarni to'laqonli o'zlashtirish, mantiqiy tafakkur, ijodiy qobiliyatlar va psixik faoliyatining boshqa sohalari rivojlanishining asosi sifatida maktabga tayyorlash uchun alohida ahamiyati haqidagi masala tobora ko'p qo'yilmoqda. Solveig Sjusted fikricha, "illuziya ko'rish qobiliyatiga bog'liq, chunki tug'ma ko'rishda nuqsoni borlar ham illuziya chiziqlarini anglay oladi" deyishgan. Bolaning to'g'ri nutqiy rivojlanishi ko'p jihatdan tashqi olamdagi predmet va hodisalarni faol hamda doimiy bilish va ularning nomlarini atrofdagi insonlar bilan til muloqoti jarayonida o'zlashtirish bilan belgilanadi.

Ko'rishda nuqsoni bor bolalar nutqi, L.S.Vigotskiy A.N.Leontev va boshqalar, ta'kidlaganidek, yoshga oid rivojlanishning umumiy qoidalariga boysunadi va yetakchi faoliyat bilan belgilanadi. Ko'rishning yo'qligi yoki uning og'ir nuqsoni sensor difitsit hosil qiladi, bu hissiy idrok va bilishning rivojlanish darajasini pasayishiga olib keladi shu sababli maktabgacha yoshdagi ko'rishda nuqsoni bor bolalarning tasavvurlari, jumladan jonsiz tabiat obyektlari haqidagi tasavvurlar ham, o'zo'zidan shakllanishida ko'rish obrazlarining to'liq yoki qisman tushirib qoldirilishi va redutsiyalanish hisobiga toraygan bo'ladi.

Ular fragmentlar sxematik, umumiylik darajasi past bo'ladi. Ko'rishda nuqsoni bor bolalar atrof olamdagi predmetlar bilan tanishish jarayonida his qiladigan qiyinchiliklar bolalarning idrok etishining zarur usullarini yetarlicha egallamagani bilangina emas, balki ko'p jihatdan nutqiy rivojlanishining xususiyatlari bilan ham belgilanadi. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar nutqini psixologik o'rganish metodikalaridan na'munalar keltiramiz: Bu usullar ko'rishda nuqsoni bo'lgan shaxslarning nutqi va muloqotining rivojlanishiga yordam beradi. Ko'rishda nuqsoni bor va zaif ko'ruvchilarni mehnat faoliyatiga kiritish va moslashishlari uchun quyidagi shart-sharoitlarini hisobga olish ijobiy natijalar beradi: 1. Ko'rish nuqsoni va uning jismoniy va ruhiy asoratlarini to'liq hisobga olish mehnat turi va kasb turini tanlashda ota-ona va kasb tanlashga yordam beruvchi mutaxassislarining diqqat markazida bo'lishi zarur.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolaning mehnat faoliyatiga faol ravishda kirishi uchun mehnat faoliyatining dastlabki bosqichlarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan o'ziga, hayotga, mehnat faoliyatiga ishonchsizlikni, salbiy munosabatni yengish. Bu ruhiy to'siq depressiya yoki frustratsiya tarzida paydo bo'lishi mumkin. Bu bosqichda ko'r shaxs "men endi ishga yaroqsizman, qo'limdan hech ish kelmaydi", kabi salbiy fikrlar tarzida namoyon bo'lishi mumkin. Ko'rish nuqsoniga ega kishilarda yuqorida keltirilgan salbiy shaxs sifatlarini bartaraf etish uchun ular bilan qator defektolog-pedagogik tarbiyaviy tadbirlar va treninglar o'tkaziladi.

Ko'rishda nuqsoni borlar iloji boricha kichik yoshlardan boshlab oddiy mehnat malaka va ko'nikmalariga o'rgatib borladi. Umuman mehnat tarbiyasi va kasb tanlash ishlari qancha erta boshlansa shuncha, ijobiy samara beradi. Buning uchun maxsus maktab-internatlarida kasb tanlash ishlari bilan shug'ullanish ishlari darjasini yuqori ko'tarish shu kunning dolzarb vazifalaridir.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan boshlang'ich sinflardan boshlab, har bir dars va darsdan tashqari jarayonlarda ijtimoiy mehnatga qiziqish uyg'otish har bir o'qituvchining burchidir.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, tiflopedagogika va tiflopsixologiya fani ko'rish nuqsonli bolalarni faqat o'rganish bilan emas, balki bilish sohasida, ruhiy-hissiy iroda, psixosensor sohasidagi har xil kamchiliklarni korreksiyalash, to'g'rilash yo'nalishlarini ham belgilab berishi va amalga oshirishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mo'minova L., N. Abidova va boshqalar. Maxsus Psixologiya. - T.: O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti, 2013
2. Xaydarov F. I., Xalilova N. I. Umumiy psixologiya. - T., 2009.
3. M. Jo'rayev. Logopsixologiya va psixologiya korreksiya metodlari moduli bo'yicha. – Toshkent 2021